

Vážené čtenářky, vážení čtenáři,

„osmičková“ výročí se u nás tradičně pojí s přelomovými událostmi, které se odehrály na území Československa. V tomto čísle revue *Paměť a dějiny* jsme však dali prostor zejména reflexi politických represí v Sovětském svazu, které dosáhly jednoho z vrcholů právě před osmdesáti lety. V roce 1938 kulminovala Stalinova snaha udržet si neotřesitelnou pozici pomocí hrůzovlády, během níž bylo zatčeno a uvězněno přes jeden a půl milionu lidí a téměř sedm set tisíc zastřeleno. V soukolí Velkého teroru či Velké čistky, jak bývá toto období nazýváno, našly smrt i stovky Čechoslováků či osob českého původu.

Připomínkou českých obětí politických represí v Sovětském svazu, ale i neocenitelné práce, kterou tématu věnoval vloni zesnulý Mečislav Borák, je jeho studie o hromadné popravě Čechů v Žytomyru. Přestože již byla v roce 2014 otištěna v knize *Zatajené popravky*, zařadili jsme ji do tohoto čísla z důvodu závažnosti činu – jednalo se o největší masovou popravu českého obyvatelstva na sovětském území, kdy během jediného dne, na svátek svatého Václava 28. září 1938, bylo zastřeleno 78 krajanů. Studii doplnil Jan Dvořák o výběr dokumentů z ukrajinských archivů.

Způsob vypořádání se s tak palčivým historickým dědictvím, jaké představují různé vlny represí vůči vlastnímu obyvatelstvu a třicetiletá existence Gulagu, rozsáhlého systému koncentračních táborů, je předmětem společensko-politické diskuse již od dob pozdní fáze Sovětského svazu. Debata pokračuje i v dnešním Rusku. Neochota či neschopnost Sovětského svazu a později Ruské federace postavit se k minulosti odpovědně, s vědomím nutnosti detailně prozkoumat příčiny vzniku totalitního režimu, zmapovat a důstojně připomenout jeho oběti a objektivně je reflektovat vedla ke vzniku občanského sdružení Memorial. Historii sdružení, jeho cíle a vývoj vztahu oficiálních míst k němu najdete v článku Štěpána Černouška.

Vztah těchto míst nejen k Memorialu, ale k tématu politických represí vůbec, se proměnil po nástupu Vladimíra Putina k moci. Na jednu stranu dochází k represivním zásahům vůči nezávislým historikům a institucím (Muzeum Perm-36), na druhou stranu vznikají nová muzea Gulagu (Moskva, Inta) a památníky politickým represím (Moskva). Jak této situaci porozumět napoví článek To-

máše Sniegoně, který se oficiálnímu ruskému výkladu stalinismu věnuje na univerzitě ve švédském Lundu.

Radek Světlík popisuje, jakým způsobem je možné využít nedávno odtajněné špionážní snímky z amerických družic z období studené války k mapování systému sovětských trestních táborů. Na základě jediné špionážní fotografie, současného družicového snímkování a několika amatérských map vykresluje obraz Vorkuty – jednoho z největších táborových komplexů Gulagu. Jeho text doplňuje fotogalerie sestavená z dobových i současných snímků.

Za posledních několik let se podařilo zaměstnancům ÚSTR přivést z ukrajinských archivů tisíce spisů vězňů Gulagu. Jeden z posledních nálezů – vyšetřovací spis Pravomila Raichla, který přišel bohužel až po vydání biografické knihy Jaroslava Čvančary – představuje Jan Dvořák.

To však není zdaleka vše. Kromě dalších tematických textů k politickým represím v SSSR najdete v tomto vydání i řadu dalších, které se z různých úhlů pohledu věnují historickým událostem v naší zemi.

Objevné čtení Vám přeje

Adam Hradilek
vedoucí projektu *Čechoslováci v Gulagu*